

Karmen Posadas

Nevidljivi
svedok

Prevela sa španskog
Gordana Mihajlović

■ Laguna ■

Naslov originala

Carmen Posadas

EL TESTIGO INVISIBLE

Copyright © Carmen Posadas, 2013

Translation Copyright © 2014 za srpsko izdanje, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom
pomažete razvoj projekta odgovornog
korišćenja šumskih resursa širom sveta.

SW-COC-001767

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Put do pakla popločan je
dobrim namerama.

Narodna poslovice

*Za Karmensitu Seko Ruis Posadas, koja je došla
na Božić. I za stotine hiljada ljudi iz Evrope što su
doputovali u Rio de la Platu po okončanju dva velika
rata i doneli proživljena iskustva, žudnje kao i – ili bi
možda trebalo reći pre svega – svoje tajne...*

Znam da neću dočekati 1. januar. Ako na mene dignu ruku moja braća ruski seljaci, ne treba ničeg da se bojite, i vaša loza će vladati još četiristo godina. Ali ako su vaši bogati rođaci ti koji nastoje da me smaknu, ni vas dvoje niti ijedno od vaše petoro dece nećete poživeti dve godine duže od mene. Umrećete od ruke ruskog naroda. Ja više nisam među živima, uskoro će me ubiti, ali vaša smrt će biti veran odraz moje, poput koncentričnih krugova što ih pravi kamen kad padne u mirnu vodu.

RASPUĆINOVO PISMO NIKOLAJU II
NEKOLIKO DANA PRED SMRT

PROPISI GRIŠE IVANOVIČA

Montevideo, 13. april 1994.

Jedna stara poslovice kaže da nema tog čoveka za koga njegov kućupravitelj misli da je veliki. Druga, još starija, valjda, veli da ne treba služiti onoga ko je već služio i moliti onoga ko je molio. Ja ću, za svoj groš, dodati da nijedan od tih primera narodne mudrosti nije iznedrio onaj ko može najviše znati o tome: sluga.

Takođe mogu da tvrdim da bi Istorija sadržavala zanimljivija poglavlja da smo mi, kroz vekove, bili skloniji peru. Srećom po neke njene glavne junake i na nesreću po vas, retko smo osećali takvu sklonost. Neki zato što su se zadovoljili mrvicama slave i ono što su videli ispričali kao tračeve, naklapanja. Drugi, poput mene, zato što je za nas najveća slava bila upravo sprečiti da se za to dozna. Odanost? Čuvanje tuđih tajni? Esnafski ponos? Moj ujka Griša, koji je radije pustio da ga boljševici ubiju nego da otkrije mehanizam otvaranja prostorije gde je čuvano najveće blago palate Jusupovih, govorio je da sve troje predstavlja njegove propise, razlog ćutanja. A moj razlog, protivrečan kao i sve kod mene, prozaičan je i ujedno romantične prirode. Čutao sam sve do sada zato što je najveća dragocenost koju posedujem plod krađe. Ali ćutao sam pre svega zato što su velike tajne poput mađija, iščeznu kad ih ispričate, a ja sam ovu želeo da zadržim samo za sebe. Ne znam šta bi ujka Griša pomislio o svemu tome, izvio bi možebiti obrvu, levu, kad bi me čuo. Moj

ujak nije bio kao one engleske sluge što na sve reaguju gotovo neprimetnim grčem mišića, ali dizanje leve obrve je svima nama znan jezik, pravi esperanto.

Griša Ivanovič. Čudno, nije mi pao na pamet godinama, do pre neki dan. Jedna televizijska emisija najednom mi je dozvala u svest ujkin lik, kao i sećanje na njegove propise ili razlog da se drži jezik za zubima. U pitanju je bila reportaža i u njoj su navedena nova otkrića o tome kako se odigralo to čuveno ubistvo i ko je zaista učestvovao u njemu. Govorim o ubistvu Grigorija Jefimoviča, poznatijeg kao Raspućin; vidovnjaka, raspusnika i po mnogima jednog od najvećih krivaca za izbijanje Ruske revolucije. Tako je sve otpočelo. Hoću reći, zamisao da napišem ovu priču. Ispričano je a i dalje se priča toliko toga netačnog o tom istorijskom periodu da je možda kucnuo čas da se progovori sad, kad XX vek zalazi iza poslednje okuke a svega pregršt nas neposrednih svedoka i dalje je u životu. Ispričaću svoja sećanja, ali uz tu prednost da mi je proteklo vreme donelo priliku da popunim nejasna mesta uspomena i svedočanstvima ljudi koji zaslužuju moje poverenje.

A svi oni se slažu da bi istorija Evrope, a moguće i ostatka sveta, bila drugačija da u život carice Aleksandre Fjodorovne nije ušao ranije spomenuti Grigorij Jefimovič Raspućin. Oni skloni proročanstvima (ili, ako više volite tako, gorkoj ironiji sudbine) rado se sećaju njegovog pisma Nikolaju II samo dva-tri dana pre nego što je ubijen, u kome je predskazao ne samo sopstvenu nego i smrt cele carske porodice.

Svega nekoliko dana kasnije, od Raspućinove krvi su se zacrveneli otmeni tepisi u palati kneza Jusupova, oženjenog carevom sestričinom, i jednog od vidovnjakovih ubica. Upravo mu je moj ujka Griša pomogao da je ispere i da ukloni i ostale izdajničke mrlje. Ali ko je još bio sa Jusupovim te noći, a pre svega, kako je smrt cara i carice, malo kasnije, mogla biti verni odraz te smrti? Za sada mogu da kažem da se to predskazanje

ispunilo, i to ne samo ono. Koncentrični krugovi, događaji koji se odražavaju na druge događaje, talasi u mirnoj vodi... Mi sluge, slepi, nemi i pre svega gluvi svedoci (verujete mi, zar ne?) zbivanja iza zatvorenih vrata, znamo mnogo o svemu tome. Stoga mogu da tvrdim da te talase ponekad izazovu beznačajne sitnice. Gafovi, nesporazumi, posebnosti u naravima određenih ljudi, koji u nekim drugim okolnostima ne bi imali nikakvih posledica, u pojedinim prilikama promene tok Istorije.

Voleo bih da govorim o svemu tome. Šta sam video i čuo iza zatvorenih vrata kao i šta su mi ispovedile druge sluge, isto tako gluve, slepe i neme kao ja. *Ispovest*, sviđa mi se ta reč. Lepo se uklapa u raspoloženje starca koji će uskoro napuniti devedeset jednu godinu. U toj dobi – Francuzi je nazivaju *un grand âge*; obožavam taj izraz, blagonaklon je i prefinjen – čovek se svakog jutra budi sa jednim jednim pitanjem na usnama: hoće li se desiti danas? Je li ovaj dan koji sviće meni poslednji? Međutim, taj prilično neprijatan osećaj ide ruku podruku sa još jednim, pomalo detinjim a pomalo optimističnim: kad nas svi zaborave, kad nije ostao niko ko zna ko smo bili i šta smo radili, zar to ne znači da nas je zaboravila i ona, smrt? Ko bi ga znao, ponekad pomislim da je tako.

Ipak, po cenu da se varam i dok madam ne ispravi tu malu zaboravnost, jedino je molim, kad se već do sada ponašala kao velika dama puštajući da je dugo čekam, neka nastavi tako i dopusti mi da dovršim svoju priču da ovaj delić Istorije ne bi umro sa mnom.

„Nema tog čoveka za koga njegov kućupravitelj misli da je veliki“ i „nikad nemoj služiti onoga ko je već služio i moliti onoga ko je molio...“. Obe poslovice su tačne, i ujedno sasvim pogrešne, a sad se spremam da dokažem i zašto. Privatni život onih koji su stvarali istoriju satkan je, to je poznato, od svetlosti i senki. Neki svedoci vole da se sećaju svetlosti, dok je mnogima draže da pričaju samo o senkama, što crnjim i izduženijim to

bolje. Mene lično najviše zanima kjaroskuro.* Mislim da se, kao i u umetnosti kičica, pomoću njega postiže savršena slika.

E sad je došao trenutak da se počne. I premda to možda nije najispravnije – a dakako da je tašto – počecu od jedinog trenutka kada je, daleko od toga da budem gluv, nem i slep svedok događaja iza zatvorenih vrata, moje ime ušlo u Istoriju sa velikim slovom, iako samo na tren.

Da, ja sam bio tu kad je nastao onaj drugi koncentrični krug za koji je Grigorij Jefimovič Raspućin prorekao da će se stvoriti za manje od dve godine nakon njegovog ubistva.

* Ital.: *chiaroscuro*, svetlo-tamno, raspored svetla i senke na slici odnosno tehnika prikazivanja u likovnim umetnostima, pri čemu svetlo postepeno prelazi u senku, u želji da se stvori iluzija trodimenzionalnih predmeta, u prostoru ili atmosferi. (Prim. prev.)

KRVNIKOVA PRIČA

Na dan sedamnaestog jula 1918. godine, onog popodneva pre nego što se sve odigralo, ja, Jakov Jurovski, komandant-tamničar porodice do tada nazivane carskom, naredio sam mladom kuhinjskom pomoćniku Leonidu Sednjevu da napusti kuću pod izgovorom da je njegov ujak, uhapšen u Sankt Peterburgu, izdejtvovalao da ga puste iz zatvora i da želi da ga vidi. To je prouzrokovalo uznemirenost među zatvorenicama te je čak jedna ćerka bivšeg cara, ne sećam se da li Marija ili Tatjana, upitala zašto mora da ode. Ostatak popodneva protekao je bez izgreda. Pripremio sam dvanaest revolvera i za svakog člana porodice odredio po jednog stražara, da svi znaju u koga treba da pucaju. Neki su zamolili da budu oslobođeni obaveze da pucaju u mlade devojke. Odlučio sam da smesta zamanim te ljude koji nisu kadri da ispune svoju revolucionarnu dužnost u tako odsudnom času. Telefonom mi je saopšteno da će oko jedanaest sati uveče doći kamion da odveze leševe i da će vozač radi prepoznavanja izgovoriti lozinku: „Odžačar“. To će biti trenutak da otpočne akcija. Prošlo je dvanaest, pa jedan, i u pola dva posle ponoći obavešten sam da je kamion najzad stigao. Probudio sam porodicu, bili su otišli na spavanje oko deset, i kazao im da se obuku najbrže što mogu jer su u gradu izbili neredi, pa ćemo ih prebaciti na bezbednije mesto. Lično sam ih sproveo do prizemlja. Nikolaj je nosio bolesnog

sina u naručju. Ostali su išli za njim. Prvo Olga i Marija; zatim Tatjana i bivša carica, dok je Anastasija kasnila govoreći da ne može da nađe Džimija, kućence. Sa njim u rukama posla je niz stepenice koji minut kasnije, kao i ostali zatvorenici: doktor Botkin, kuvar Haritonov, valet Trup i naposletku Demidova, sobarica. Mada im je rečeno da ne nose ništa sa sobom, neki su, kao ova poslednja, poneli jastuke i druge male predmete, i poneku tašnu. Kad smo stigli u prizemlje, odveo sam zatočeničke u suteran, prostoriju od šesnaest stopa puta osamnaest sa debelom gvozdеном rešetkom na prozoru. Aleksandra je kazala: „Ovde nema ni stolica.“ Naredio sam da donesu dve. Nikolaj je zatražio još jednu, za sina Alekseja. Tada sam im rekao da ćemo sačekati da stignu automobili, i dodao da sednu, da ćemo napraviti nekoliko fotografija...*

Tako počinje priča Jakova Jurovskog – oficira koji je komandovao onim što bismo mogli nazvati streljački vod za cara i caricu – o događajima u Jekaterinburgu sedamnaestog jula 1918. godine. Postoje tri različite verzije te autobiografske priče, i sve ih je on potpisao. U sve tri postoje male razlike, ali odabrao sam poslednju zato što sadrži pojedinosti koje mi se čine neobične i dirljive. Pročitao sam te dokumente toliko puta da mogu da ih izrecitujem napamet. I recitujem ih, svaki put, prepadnut i opčinjen kao neko ko sve dublje ulazi u jednu potresnu priču. Ali takođe, i nije me sramota da priznam, postoji tu još jedna, dosta manje časna opčinjenost: ona što je čovek oseti kad pročita svoje ime u događaju koji je skrenuo tok Istorije.

Ne. Nisam gore spomenuti doktor Botkin, ni kuvar Haritonov, a ni (uzgred rečeno) veoma antipatični Trup, a dabome ni verna Demidova. Niko nije preživeo pokolj. Ja sam jedini

* Franc.: osoba (sobar, sluga ili činovnik), koja se brine za privatne potrebe neke visoke ličnosti, kamerdiner, komornik. (Prim. prev.)

zatočenik koji je živ izašao iz te kuće: petnaestogodišnji Leonid Sednjev, najpre carski odžačar, zatim kuhinjski pomoćnik, a uvek vaš sluga pokorni.

I sad kad je predstavljanje obavljeno, hajde da nastavimo sa pričom Jurovskog o poslednjim trenucima porodice Romanov. Istim birokratskim i bezličnim tonom, taj čovek opisuje sledeće:

...Aleksandra Fjodorovna je sela. Njene ćerke i Demidova su stajale pokraj nje, levo od vrata. Pozadi su se smestili doktor Botkin, kuvar i valet Trup. Dao sam znak svojim ljudima da siđu, zauzmu položaj u predvorju i sačekaju nova naređenja. Nikolaj je posadio sina na jednu stolicu i stao ispred njega, kao da ga štiti. Predložio sam da svi stanu uza zid i stali su, zauzimajući središnji i jedan bočni zid. Koliko pamtim, rekao sam Nikolaju nešto u stilu da ljudi bliski njemu u zemlji i van nje nastoje da ga spasu a da je sovjet radnika odlučio da bude streljan. Upitao je: „Molim...?“ i okrenuo se prema sinu. Ponovio sam rečenicu, opalio i ubio Nikolaja. U tom trenutku moji ljudi, koji su još bili napolju, zapucali su sa vrata nasumice, bez reda. Paljba je dugo trajala i mnoštvo metaka se opasno odbijalo o zidove. Nisam uspevao da naredim prestanak vatre i situacija je poprimila haotičan izgled, pojačan vapajima zatvorenika. Kad je pucnjava napokon prestala, nekoliko njih još je bilo živo. Doktor Botkin, na primer, ležao je oslonjen na levi lakat u gotovo udobnom položaju. Usmrtio ga je revolverski hitac. Takođe, sve četiri ćerke, kao i Aleksandra i Demidova, bile su žive. Spremili smo se da ih smaknemo. Ali tada sam spazio da Aleksej još sedi u stolici, skamenjen od straha. Ubio sam ga. Moji stražari su opet zapucali u devojke, ali ni ovog puta ih nisu likvidirali. Dok su zapomagale, jedan moj čovek je uzeo da ih dokusuri bajonetom, no ni to nije postiglo željeno dejstvo. Sobarica Demidova je sva krvava trčala po odaji zaklanjajući se tim jastukom za put i nikako da je dokrajčimo. Najzad smo ih sve pobili pucajući im u glavu.

Tek kasnije, u šumi, dok smo čerečili i spaljivali leševe, postalo mi je jasno zašto je bilo tako teško ubiti žene. Sve one, četiri ćerke, Aleksandra, kao i Demidova, nosile su mnoštvo komada nakita i dragog kamenja ušivenih u rublje. U prslučice su im, na primer, od vrha do dna bili ušiveni dijamanti i ostali dragulji, našli smo ukupno devet kilograma. Aleksandri je, pored toga, ogroman komad zlata, lanac ili nešto slično, bio obmotan oko tela; verovatno je bio težak najmanje jednu funtu. I jastuk Demidove isto tako je bio prepun dragocenosti, i zato joj je poslužio kao štit, bar na početku paljbe. Iz tog razloga ni kuršumi ni bajoneti nisu mogli da ih ubiju. Same su krive za svoje duge samrtne muke.

Jakov Jurovski nastavlja priču o tome kako su raskomadali leševe, spalili ih i pobrinuli se da nestanu. Mučna je to hronika i neću je dalje prenositi. Moja namera je da ispričam nepoznate detalje o životu carske porodice, a ne šta se dogodilo nakon njihovog tragičnog svršetka. Zbog toga ću se vratiti natrag u dželatovoj priči i ponoviti šta on kazuje o tim poslednjim danima.

U poglavljima koja su prethodila ubistvu Jurovski objašnjava, na primer, kako je izgledao saživot u takozvanoj Kući posebne namene u Jekaterinburgu, kad ništa nije ukazivalo na takav rasplet. Mada je ton njegove pripovesti činovnički i hladan kao što se i očekuje od političkog komesara sovjeta, verujem da dopušta da se nasluti kako je tekao naš život i kakve su veze spajale carsku porodicu sa nama, poslugom. A način kog se dosećam da opišem te veze jeste da ih uporedim sa sponama kakve se uspostave u grupi ljudi iz različitih društvenih slojeva, dospelaj na pusto ostrvo posle brodoloma. Da, mislim da je to najbolje određenje. Na početku našeg „brodoloma“, i oni i mi smo zadržali odstojanje, poštovali formu, pravila koja su uvek upravljala našim životom gospodara i slugu. S vremenom se sve to lagano istopilo i ustupilo mesto većoj bliskosti. Sam dželat porodice video je to ovako:

...Čerke su, na primer, često dolazile u kuhinju, pomagale u mešenju hleba a zatim igrale karte sa kuvarom i kuhinjskim pomoćnikom. Sve četiri su se oblačile jednostavno. Najveće zadovoljstvo im je bilo da se satima čvare u kadi. Zabranio sam to, nije bilo vode za lakomisenosti. Izuzev te sitnice, ako bi neko uzeo da objektivno posmatra porodicu, bila je potpuno bezazlena. Kao da im je kuhinjski pomoćnik Sednjev bio najbliži, možda previše blizak. Igrao se sa Aleksejem, gotovo svojim ispisanikom, ali ne kao lakej sa carskim sinom. Ponekad je i Aleksandra gubila strpljenje gledajući ga kako trčkarava za nekim psetancetom. Ipak, momčić nije prestajao da jurca, to je očigledno predstavljalo za njega, golobradog dečarca, veliko uživanje.

Eh ta dobičina Jurovski! Bog mu sačuvao vid, veoma potrebnu osobinu za dobrog špijuna. Kad neko ima petnaest godina, zanimanje se menja. Jednog dana može trčkarati za psetance-tom, a koliko sutradan za nečim sasvim drugim. Aleksej i ja jesmo bili ispisanici, mada ne mogu da kažem da je njegovih petnaest godina bilo isto što i mojih. I to ne samo zato što je on, zapravo, bio godinu dana mlađi, nego što je nemoguće porediti momčića koji je radio otkako je napunio devetu sa dečakom koji je oduvek bio prezaštićen zbog svog društvenog položaja i bolesti. Jesam li već rekao da je Aleksej Romanov, sveruski carević, bio hemofiličar i da je to još jedan od onih koncentričnih krugova i talasa što su se nizali, svaki veran odraz prethodnog, dok u našoj zemlji nisu digli tu stravičnu oluju?

Ali previše brzam. Doći će pravi trenutak za taj i za sve druge talase i ponavljanja u mojoj priči; pre nego što ih stavim na papir, treba da objasnim još jednu ili dve pojedinosti o mojim poslednjim danima uz carsku porodicu.

A najpre ću kazati da leta u Sibiru mogu biti neverovatno topla. Do te mere da su, kao što priča Jurovski u svojoj hronici, carske kćeri bile osobito sklone tome da se dugo čvare u kadi,

što je naš tamničar, nažalost, zabranio. Takvim danima znoj lije li lije. Odeća smeta, naročito kad govorimo o devojkama – a i momcima – u ranoj mladosti. Tamo nas je bilo više. Carević i ja, najmlađi, a zatim, ako idemo od mlađih ka starijim, Anastasija, koja je imala sedamnaest godina; Marija, devetnaest; Tatjana, dvadeset jednu, i naposletku Olga, dvadeset tri. Mada se spisak tu ne završava. Neophodno je da pomenem još deset do dvanaest mladića sličnih godina, što su se nizali i zamenjivali jedni druge tog poslednjeg, vrelog leta u Sibiru. Tu mislim na tuce tamničara i stražara, koji će za nekoliko dana postati njihovi krvnici.

...Jurovski je rekao da neki njegovi ljudi nisu smeli da pucaju u mlade devojkke i da je morao da ih zameni. Nije bilo prvi put da je primoran na to. Otkako je carska porodica stigla u svoje poslednje mesto boravka, i glavni tamničar Jurovski i njegovi prethodnici na toj dužnosti često su morali da menjaju čuvare. Carske kćeri su bile previše neusiljene i prostosrdačne. Ali povrh svega, Olga, Tatjana, Marija i Anastasija bile su previše lepe. Uz to, u toj kući-zatvoru mi mladi nismo mogli bogzna šta da radimo sem da ubijamo vreme. Prava ironija, ako se pomisli na to kakvo će značenje taj glagol poprimiti samo nešto kasnije.

Ćerke, naročito Tatjana i Marija, često su upadale na stražarska mesta. Pokušavale su da razmene ljubazne reči sa momcima. Očigledno su želele da zadobiju njihovu naklonost. Ali moram reći da su moji vojnici bili tvrda srca i neosetljivi na njihove čari, i nisu uspele da utiču na njih svojim umiljavanjem.

Tako kaže Jurovski, Bog mu opet sačuvao vid. Nadam se da je u svojoj dugoj službi sovjetskog špijuna imao bistrijih trenutaka od onih što ih je pokazao tog meseca jula.

Ne, Jurovski, ni tvoji stražari ni ja sam nismo bili neosetljivi na čari tako lepih, tako usamljenih, tako nesrećnih devojaka. A

mislim da ni one nisu bile ravnodušne prema ponekom od tih mladih seljana među koje sam se, veoma bih voleo da mogu to da kažem, ubrajao i ja. Ali ne. Ona me nikad nije zapazila. Jer kako bi Tatjana Nikolajevna, stara dvadeset i jednu godinu i careva kći, zapazila momka, kuhinjskog pomoćnika, da budem određeniji, i sadruga u igri njenog mlađeg brata? Ja sam nju, zauzvrat, godinama obožavao. Ne samo u toj kući u Sibiru nego i pod drugim krovom pod kojim smo dugo boravili. Tu mislim na Aleksandrovski dvorac, gde je ona živela svoj život carskog visočanstva a ja svoj, i to ne kao kuhinjskog pomoćnika, nego kao dečaka odžačara.

Ljudi su mišljenja da se to sada odumrlo zanimanje sastojalo od penjanja po krovovima zgrada da bi se zatim silazilo niz dimnjak i čistili kanali. Zapravo, to su radili odžačari stariji nego ja kad sam počeo da radim u dvorcu; momci od četrnaest ili petnaest godina, narednici i poručnici naše vojske čistača. A obični vojnici smo bili mi, dečaci stari oko deset leta. I dok su stariji otpušavali dimnjake, mi smo imali drugi zadatak. Da čistimo žeravicu iz peći u svakoj prostoriji. U Aleksandrovskom dvorcu su godinama postojali svi moderni izumi: telefon, električno osvetljenje pa i mali lift za privatnu upotrebu cara i carice. Međutim, mnoge odaje, a naravno i svi veliki saloni, i dalje su grejani na isti način kao u doba Katarine Velike, možda zato što su peći iz onog vremena, osim što su dobro grejale, bile i vrlo lepe. Gledano sprema, ličile su na velike kule prekrivene keramičkim pločicama u boji, i nalik na stražare više od pet metara, zauzimale su jedan ugao prostorije. Pozadi i iznutra bile su mnogo drugačije. Šuplje i metalne, ličile su na veliki trbuh sa pupčanom vrpcom u obliku tunela širokog gotovo metar u prečniku, koji je povezivao tu peć i onu u narednoj sobi da bi toplota i jedne i druge pomogla da se greju i dugački dvorski hodnici. Mnoge od njih, pored toga, u visini plafona su imale pravougaoni procep ili ventilacioni otvor koji je ubogom dečaku

poput mene omogućavao da neopaženo posmatra šta se događa tamo dole, u svetu velike gospode.

U tom lavirintu tunela, kanala i peći počeo sam da radim desetog juna 1912. godine. Sećam se datuma zato što je tog dana Tatjani Nikolajevnoj bio rođendan. Blistavih petnaest godina, dok je trebalo da ja za nekoliko nedelja napunim deset, prilično kržljavih i žgoljavih. Tada je bilo nemoguće zamisliti da će ceo taj svet malahitnih stubova i raskošnog nameštaja, ćilibarskih soba i izvanredno lepih parkova, nestati netragom samo šest godina kasnije i da ćemo nas dvoje deliti duge brodolomničke dane. Olgini, Tatjanini, Marijini i Anastasijini dani došli su do svog kraja kad je Jurovski naredio da se otvori vatra na njihova tela, naivno prekrivena dragim kamenjem. A moji će doći ubrzo, nagađam, kad smrt ispravi svoju glupu zaboravnost i najzad dođe po mene.

Ali dok se to ne dogodi, nameravam da je čekam pišući ovu priču koja počinje tog dana, prvog kad su nam se pogledi sreli.

VODENI DEČACI

– Istina je, mesje, kunem vam se, videla sam ih rođenim očima. Maločas su bile tamo, na onoj rešetki blizu plafona, par sjajnih, zelenih i veoma uplašениh očiju. Da nije neko mače? Možda je u nevolji. Molim vas, molim vas, mesje Žilijare, moramo da učinimo *nešto!*

– Madmoazel Mari – presekao ju je muški glas – neću se ni potruditi da pogledam gore. To je najgluplji izgovor da se prekine čas koji sam ikad čuo. Mačka u peći!

Hteo sam da se odmaknem što dalje od procepa kroz koji sam upravo uhodio šta se događa tamo dole, ali nisam. Suprotno od toga, iskoristio sam nezainteresovanost tog čoveka (ko li je on? vaspitač, profesor?), i pokušao da između četiri ženska temena nagnuta nad udžbenike pogodim koje bi moglo pripadati devojci što me je otkrila. To je trajalo samo sekundu, pošto se jedna mala, nestrpljiva, i bogami vrlo crna ruka isprečila između mojih očiju i rešetke.

– Jesi li ti sišao s uma, mali? Zar se ne sećaš šta je kazao Anton Petrovič, ili hoćeš da te izbace prvog dana kad si se zaposlio, a usput i mene? *Nevidljivi*; takvi uvek treba da budu *water babies*.*

* Engl.: vodeni dečaci ili deca. (Prim. prev.)

Water babies je bio izraz koji smo naučili od prvog trena kada smo postali deo trupa carskih odžačara. Tu malu i garavu vojsku te 1912. godine sačinjavalo je petnaest dečaka. Kasnije sam saznao odakle naziv koji smo svi izgovarali ne znajući za njegovo ironično značenje. Tako su nas zvali zbog uticaja knjige slavne u celoj Evropi, a čitala su je deca srećnija od nas. Bajka Čarlsa Kingslija pripovedala je o nevoljama malog odžačara što pada u reku i davi se, nakon što je isteran sa posla jer je zapodenuo razgovor sa devojčicom iz bogate porodice. Kad sam počeo da radim u Aleksandrovskom carskom dvorcu, to su bile samo dve od engleskih reči koje su sluge koristile svakodnevno, kao *five o'clock tea*,* na primer, *christmas tree*** ili *bread and butter pudding****

„Ne postavljaj glupa pitanja“, rečeno mi je kad sam, nekoliko sedmica kasnije, iskorišćavajući to što je u vreme ručka bila prisutna služavka koja mi je po godinama bila gotovo vršnjakinja, pokušao da proniknem u tu i ostale tajne. „Prosto kao pasulj: na ovom poslu pričamo i radimo ono što vidimo.“

Radi i pričaj ono što vidiš. To geslo su sluge ponavljale kao litaniju. I moj drugar Jurij, s kojim sam prvi put ušao u mračni svet peći i uzanih prolaza i s kojim sam bio tog dana kad je neko otkrio moje oči iza procepa na zidu: on je pokušavao da me po svaku cenu otrgne od osmatračnice, a ja sam nastojao da uvrebam šta se događa tamo dole sekundu, samo još sekundu, Juriju, obećavam.

– Molim vas, mesje Žilijare, sigurno se neko mače zaglavilo, kako tužne oči ima, sirota životinja!

Srećom po mene – a i po Jurija, sve ljućeg, koga je možda strah da će biti otkriven sprečavao da govori – mesje Žilijara

* Engl.: čaj u pet, što može podrazumevati i topli napitak i lagani popodnevni obrok služen do 19 sati. (Prim. prev.)

** Engl.: božićno drvo, tj. jelka. (Prim. prev.)

*** Engl.: puding sa hlebom i buterom. (Prim. prev.)

kao da nije zanimala sudbina sirotih mačića. Ni ovog puta se nije udostojio da digne pogled.

– Ne prekidajte me više, madmoazel Marija; nastavićemo *dictée*.* Gde smo ono stali? Ah, da, *point à la ligne!***

Od četiri ženska temena tamo dole, za dva sa kovrdžama skupljenim na potiljku reklo bi se da pripadaju starijim gospođicama, od nekih petnaest ili šesnaest godina, procenio sam. Ostalim dvema, od kojih je jedna bila devojčica što me je otkrila, kosa je slobodno padala niz leđa. Koliko su stare? To je bilo teško odgonetnuti kad im se nisu videla lica, ali pošto je mlađa s naporom dodirivala pod stopalima, otprilike jedanaest i trinaest. Od četiri glave, dve starije su nastavile da čitaju svoje veoma debele knjige kao da se to *dictée* ne odnosi na njih, dok su se dve mlađe, čuvši profesorovo naređenje, marljivo nagnule nad sveske i pera.

*Monsieur Seguin n'avait jamais eu de bonheur avec ses chèvres...**** – počeo je da diktira Žilijar štrapacirajući prostori-
jom, s rukama na leđima, zureći naniže, kao da pregleda patos u prostoriji. Kad je izgovorio poslednju od tih reči, devojčica što me je otkrila opet je podigla oči. Ali ovog puta pogled joj je bio samo upitan i zbunjen, kao da se pita kako se, dovraga, piše *chèvres*.

– Hajdemo već jednom! – prošištao je Jurij povlačeći me. I ovog puta mu je pošlo za rukom da me odvuče od špijunke, mada ne pre nego što sam uspeo da osmotrim lice devojčice koja se – sad sam znao – zove Mari, ili na ruskom Marija. Bila je plava sa riđim prelivima u bujnoj i neposlušnoj kosi, što joj

* Franc.: diktat. (Prim. prev.)

** Franc.: tačka, novi red. (Prim. prev.)

*** „Gospodin Segen nije nikada imao sreće sa svojim kozama...“, Alfons Dode, *Pisma iz mog mlina*, prevod: Josip Tabak, Znanje, Zagreb, 1986, str. 41. (Prim. prev.)

je padala niz leđa samo ovlaš prikupljena trakom nebeskoplave boje, vezanom u čvor ispod potiljka. Kao i sestre, bila je od glave do pete u belom, a tu jednobojnost narušavala je još jedna traka, oko struka, slična onoj u kosi. Ali najizrazitije su bile crte njenog lica. Ovalnog, punih usana i malčice drske brade. Obrve, tamnije od kose, kao da su se izvijale večno zapitane nad nečim, a ispod njih su se isticale prekrasne sive oči. Nikad pre toga nisam video takvu devojkicu. Nikad, dok se još jedno od četiri vrlo marljiva temena nije podiglo i dopustilo mi da ugledam lice jedne od dve starije devojkice. Ako je Marija imala plavoridu kosu, kosa mog novog otkrića bila je tamnija i blago talasasta, sa neposlušnom kovrdžom koja joj je uokvirivala desni obraz. Jagodice su joj bile visoke, slovenske, a nos savršen. Oči ne naročito krupne, ali pošto su bile izdužene, boje ćilibara i osenčene pravilno izvajanim obrvama, davale su njenom licu egzotičan i pomalo izazovan izgled. Naravno, sva ta razmišljanja i procene mnogo su kasnijeg datuma. U tom času pomislio sam jedino da bih pristao da me osude na doživotnu kaznu u tom paklu čađavih kotlova i kanala pod uslovom da i dalje mogu da otkrivam detalje o tako izuzetnim devojkama. Da doznam ime te druge, na primer, da vidim lica preostale dve i proverim jesu li sve tako lepe. Na nesreću – eto još jednog otkrića od tog dana – moguće je isterati nekoga bez pardona čak i iz pakla: Jurij me je gurnuo i postarao se za to.

Nisam ništa više video. Dok smo se udaljavali nečujno puzeći po kanalu da ne bi još više odali svoje prisustvo, ipak sam čuo poslednje reči prizora koji sam krišom posmatrao.

– Madmoazel Tatjana, je li to sad vama naspelo da proučavate friz na tavanici? Više vas ne zanima to što čitate? Imate li da uputite neki prekor Atosu, Portosu ili Aramisu, ili nekom drugom besmrtnom liku iz *Tri musketara*? Da li biste se možda radije pridružili mlađim sestrama i radili sa njima *une petite*

dictée? A vi, madmoazel Mari, *vraiment** je teško shvatiti kako to da vaša mašta vrlo često lebdi negde visoko pod svakakvim glupim izgovorima. Zar vam proza Alfonsa Dodea i njegova *chèvre de Monsieur Seguin*** ne deluju dovoljno podsticajno? Ili ćete mi sad reći da su vam zanimljivije mačke – i rovčice – od koza?

Poslednje pitanje dočekao je horski smeh. Izgledale su tako srećno.

* Franc.: odista, stvarno, uistinu. (Prim. prev.)

** Franc.: koza gospodina Segena. (Prim. prev.)

UPOZNAJTE TETKA NINU

– *Water babies?* Ali koji ti je andrak to *water babies*, moliću lepo, i otkad se na ruskom dvoru govori engleski jezik? Neverovatno! – ogorčeno je vrisnula moja tetka Nina Petrovna kad sam kroz nekoliko nedelja, otišavši u posetu bivšoj kući, ispričao njoj i svojoj majci kako je protekao moj prvi dan na mestu carskog odžaćara. Dakako, sačuvao sam za sebe utisak koji su na mene ostavile carske kćeri. Dečake mog uzrasta i iz mog okruženja nisu zanimale devojčice, pa bile one i velike kneginje. Radije su trčali za krpenjačom ili lovili ptičice kad su ruske temperature to dozvoljavale. Ali zato sam im otkrio da nas u dvorcu nazivaju tim engleskim izrazom.

– A naučio sam i nekoliko reči na tom jeziku. Evo slušaj, kazaću ti dve koje mi se mnogo dopadaju.

Tetka mi je poklopila usta sa četiri ljutita prsta, kao da ućutkuje psovku.

– Ni reč više! Sonja, kaži ovom dečaku da ućuti – dodala je, gledajući moju majku, a ona ju je posmatrala pokušavajući (dosta neuspešno) da zadrži glasan smeh.

– Ma hajde, Nina, koliko godina si radila kao sobarica u caričinom predsoblju? Četiri? Pet? Ti bolje nego iko znaš šta se tamo dešava.

Mama i tetka Nina su kao i ja pripadale esnafu carskih slugu i radile su u dvorcu do pre dve godine. Sad su bile švalje i živele su

zajedno u skromnim sobama u južnom delu grada. Na nesreću, odabrale su pogrešan trenutak da promene zanimanje. Loša privredna situacija u celoj zemlji smesta ih je pogodila i preživljavale su radeći popravke i krpeći odeću damama srednjeg imovnog stanja, a naša kuća je postajala svetište dagerotipija, portreta i raznoraznih uspomena na velike ličnosti kojima su obe služile. Odrastao sam među tim svetinjama, i od samog početka učio gospodске manire: kako se ispravno obraća dami, gospodinu ili svešteniku, na primer; kojim priborom za ručavanje se jedu blini* ili čokoladni mus, pa i da se tečno izražavam na francuskom. „Nikad ne znaš kad će točak sreće da se okrene, ona je izuzetno prevrtljiva“, volela je da govori moja majka. „Ne bi bilo prvi put da sluga postane gospodar. Upoznala sam ih nekoliko.“

S vremenom se predskazanje obistinilo, ali kad sam u to doba počeo da radim sa devet godina da bih kući doneo nekoliko kopejki, to kao da nije nagoveštavalo da će me pogledati neka velika sreća. I pored toga, mami i Nini se činilo kao obećavajući početak što se jedan Sednjev – prezime na koje su bile ponesne – vratio na dvor, makar i sa tako skromnim nameštajem.

– Ne znam zašto te iznenađuje to što dečak priča – nastavila je moja majka. – Šta ti smeta od onoga što je rekao? Vremena se menjaju, Nina.

– Jakako, ali ne nabolje. Engleski na ruskom dvoru! Pa to je nečuveno! Za to, kao i za sve što se događa u ovoj zemlji, kriva je ona.

– Ko, tetka Nina?

– Ko bi drugi, carica. Ali naravno, šta drugo da se očekuje od nemačke princeze drugog reda koja je provela ceo život ne u svojoj

* Ruske palačinke od kvasnog testa, od pšeničnog ili heljadinog brašna. (Prim. prev.)

zemlji, kao što bi trebalo, nego na britanskom dvoru, držeći se za podsuknje *grandma** kraljice Viktorije? Ništa dobro, dabome.

– Molim te, vrlo si nepravedna i ti to znaš – umešala se moja majka.

– Ja znam jedino – produžila je tetka – da je sve to počelo veoma davno, još kad je stigla u Rusiju. Pa svi su bili protiv tog venčanja! Svi, a prvi među njima Nikolajevi roditelji. Ja sam imala sreću ili nesreću, zavisi kako se gleda na to, da počnem da radim u dvorcu iste nedelje kad je stigla u Sankt Peterburg kao carska verenica, i odmah sam primetila. Kakva je vezana vreća ta bila! Do te mere stidljiva da nije bila u stanju da izgovori ni reč na nemačkom, na engleskom ili na nekom drugom jeziku. Ni da bekne! Ali bilo je logično pretpostaviti da će, kako vreme bude prolazilo, biti bar toliko ljubazna da nauči ruski da bi ugodila narodu i dvoru, ako mene pitaš!

– To je još nepravednije, Nina. Znaš bolje nego iko da se na dvoru govore svi jezici sem ruskog. Ljudi na ulici bi se zabezegnuli kad bi znali da Jusupovi, Orlovi, Korsakovi i većina plemstva i bogataša iz Sankt Peterburga u najboljem slučaju govore ruski sa užasnim francuskim akcentom. A za diplomate da ti i ne pričam. Naš ambasador u Francuskoj, na primer, ne ume da kaže ni *пожалуйста*.** Kako onda da prebaciš carici što ne ume ni ona?

Hteo sam da se umešam i kažem da obe greše. Jer, koliko sam imao vremena za posmatranje prvih nedelja na poslu radeći kao stanovnik carskih peći, velike kneginjice govore ruski sa ocem i između sebe, carica se dosta tečno izražava na istom tom jeziku sa dvorskim damama, a carski bračni par engleski govori samo između sebe.

* Engl.: baka. (Prim. prev.)

** „Molim te“ ili „molim vas“. (Prim. aut.)

Ali, nažalost, nisam stigao dalje od prve dve reči. Tetka Nina je uhvatila zalet da ispriča kako je sve to izgledalo pre osamnaest godina, kad su carica i ona stigle na dvor u Sankt Peterburgu, i niko je nije mogao zaustaviti.

– *Sunny*,* a pokatkad *Sunbeam*. Jedino te engleske reči smo tada mogle čuti, sećaš li se, Sonja? Tako je Nikolaj zvao verenicu, ali šta da ti kažem, u životu nisam videla lošije odabran nadimak. Možda je isprva i moglo imati nekog smisla nazivati takvu devojkicu „sunčevim zrakom“. Naposletku, bila je plava i – ne mogu da poreknem – vrlo lepa. Ali i onda je to zvučalo kao vic, i to ne baš dobar. Sunčev zrak je veseo, topao, iskričav, sušta suprotnost njoj. Aliks, a to je, ako slučajno ne znaš, dečaće – dodala je tetka gledajući me strogo kao učiteljica – ime kojim je zovu svi u porodici sem cara, sadrži više svojstava koja kraljica ili carica treba da poseduje da bi je narod obožavao, ali njoj, naravno, to ničemu ne služi. Kako da ti objasnim – dodala je videvši moje zbunjeno lice – to je kao da su se, kad se Aliks rodila, ispred njene kolevke stvorile dobra i loša vila, svaka sa čarobnim štapićem. Dobra joj je podarila lepotu, dobrotu i veoma mnogo sažaljenja. A loša je sve te darove poništila.

– Kako to, tetka Nina? Poseduje li ona ili ne sve te dobre osobine što si ih sad nabrojala?

– Da – uzdahnula je tetka nestrpljivo. – Ali na ovome svetetu, dečaće, a govorim ti to da bi polako primio k znanju oko čega se svet vrti, nije važno biti, nego *izgledati*. A loša vila je poželela da Aliks bude smešno stidljiva, shvataš li sad?

– Ne – odgovorio sam, pošto sam mnogo puta od mame, a i od nje same, čuo da su skromnost i stidljivost divne vrline. Podsetio sam je na to i mama se zadovoljno složila, ali tetka, naravno, nije bila raspoložena da joj neko protivreči.

* Engl.: sunčan, u obraćanju: sunce moje. (Prim. prev.)

– Nemate vi pojma šta je zaista bitno. Stidljivost i skromnost možda i jesu divne kod jednog takvog dečaka ili kod služavki poput nas. Ali za caricu, to je katastrofa! Zamisli: na dvoru punom sjaja, raskoši i ceremonijala kakav je naš, ispada da naša dobra Sani ne voli zabave, mrzi gozbe, nasmrt je prestrašena od dvorskih dama i beži od njih kao od kuge. Pa gde to još ima? Naravno, kao što je i logično, niko ne veruje da se tako ponaša zato što je stidljiva. Misle da je gorda, antipatična i nedotupavna glupača, i da je ništa ne zanima. A za gotovo dvadeset godina koliko živi u ovoj zemlji, to se samo još više pogoršalo. Da bi stekao predstavu, ima samo jednu prijateljicu s kojom se oseća prijatno; a to „prijateljstvo“, naravno – izgovorila je tetka Nina zajedljivo – mnogo govori o njoj. Poznaješ li Anu Virubovu, dečaće?

Hteo sam da odgovorim da sam jednom video tu damu, izdaleka. Ali tetka Nina me nije pustila ni da zaustim.

– Bolje je nemati uopšte prijateljicu nego imati neku takvu. Ama jesi li video na šta liči? Slušaj, neću da prigovaram njenom izgledu, da tvoja majka ne bi počela da vrti onu staru pesmicu da ne treba suditi o ljudima prema njihovoj spoljašnjosti. Međutim, u ovom slučaju to je nemoguće! Ana Virubova je nešto najbližnije mravojedu što sam videla u celom svom životu. – Ja nisam imao predstavu kako bi mogla izgledati jedna takva životinja, i iskolačio sam oči zverajući najpre u majku a onda u tetku Ninu, da vidim hoće li me neka od njih prosvetliti, ali nisu. – A najgore je što joj je i pamet kao u mravojeda – nastavila je tetka. – I naravno, kad neko kao carica sklopi blisko prijateljstvo s takvom ženom, zavist raste do neba. Jer kako bi iko poverovao da zazire od svih osim od te nedotupavne glupače? Naravno, kad bi zbog toga izazivala nezadovoljstvo samo kod dvorana, to ne bi bilo preterano bitno. Ali ne valja što se Aliks ne trudi ni da se sviđi narodu.

– A šta se radi da se sviđiš narodu, tetka?

– Upravo suprotno, dečache. Na primer, jesi li video kako pozdravlja u malobrojnim prilikama kad se udostoji da se pojavi u javnosti? Svi pričaju o tome. Glavom gore-dole, gore-dole, kao lutka polomljenog vrata. A šta tek da kažeš za te njene mušice, što je uvek umorna i još je vozaju tamo-amu u invalidskim kolicima, kao da je nesposobna? *Malade imaginaire!* Uobražena bolesnica, eto šta je ona, po ceo dan se razvlači na otomanu ili na šezlongu. Da i ne spominjem, naravno, njen pogled pun tuge, da ne kažem gorčine, što ga ne skida sa lica. Nijednoj vladarki, ma koliko lepa bila, ne prašta se takvo ponašanje, pogotovo kad je carica najveće i najmoćnije zemlje na svetu. Aleksandra caruje nad gotovo sto pedeset miliona duša, a liči na dušu na mukama! I hajde sad ti to objasni. Nije po volji podanicima a još manje plemstvu, što je izuzetno opasno. Dabome, ja sam videla šta se sprema od samog početka...

Pomislio sam da će se tetka Nina u nastavku upustiti u jednu od svojih omiljenih govorancija, a ona se sastojala u poređenju doba Aleksandra III, cara koji je bio pravo muško, po njoj, prepunog istinskog autoriteta i oštroumnosti, sa vladavinom njegovog sina Nikolaja II. On je nesumnjivo bio dobronameran, ali možda je, popevši se veoma mlad na presto nakon očeve prerane smrti, već napravio previše grešaka. Dugačak spisak kraljevih krivica bio je poznat čak i dečaku poput mene, pošto je u ono doba ponavljan na svakom koraku. Prebacivali su mu, na primer, da se pre nekoliko godina upustio u nepotreban rat sa Japanom, završen ponižavajućim porazom (i to od trećerazredne sile, da sramota bude još veća). Takođe su mu prebacivali da je, otprilike u isto vreme i na vrhuncu veoma lošeg stanja u zemlji, prouzrokovanog sve većim privrednim i društvenim problemima, naredio da se otvori vatra na grupu demonstranata. Stotinak radnika i siromaha, predvođenih sveštenikom koji je nosio ikonu, pokušalo je da pride Zimskom dvorcu i zatraži da bude povećana najniža nadnica u iznosu od

jedne rublje dnevno. Demonstracije su ugušene tako velikim krvoprolićem da je taj dan poznat kao Krvava nedelja. I nije bilo ni od kakve vajde što su dobronamerni ljudi navodili da Nikolaj II nije ni bio u Sankt Peterburgu tog prepodneva, pa prema tome nije moguće da je on izdao to naređenje. Za običan svet Krvava nedelja je označila kraj idiličnog odnosa što ga je ruski narod od pamtiveka održavao sa baćuškom, svojim taticom carem. A naposljetku je došla i najnerazumljivija od svih grešaka: u toj revolucionarnoj atmosferi, nastaloj usled rata i nezadovoljstva, gde nije prošao dan a da nije postavljena barikada, dignuta pobuna, izvršen teroristički atentat, mnogi glasovi su tražili da car ustupi deo apsolutističke vlasti Dumi to jest predstavničkoj skupštini. Po gradu se pričalo da je i carev stric, veliki knez Nikolaj Nikolajevič, koji je uživao ogroman ugled u celoj zemlji, zapretio da će ispaliti hitac u sebe pred nećakom ako ne pristane na to. Car je preko volje sazvao Dumu, ali to je bio previše sramežljiv eksperiment, uz uzmicanja i kajanje. I to sve zato što je Nikolaj smatrao da je apsolutizam jedini mogući oblik vladavine za tako nerazvijen narod kakav je naš i za zemlju koja je kasnila pedeset godina u odnosu na Francusku ili Englesku. Na toj ogromnoj teritoriji, devedeset pet procenata zemlje bilo je u rukama povlašćene manjine od pet procenata stanovništva. Aleksandra se, sa svoje strane, u potpunosti slagala sa mužem i ohrabivala ga da povuče i male, već napravljene ustupke. „Moramo da sačuvamo božansko pravo koje nam je dato i prenesemo ga celog našem obožavanom sinu“, glasio je njen poznati stav o tom pitanju. „To je naša obaveza i naša sveta dužnost.“

Da, tetka Nina je tog prepodneva mogla da mi izbrblja sve to, ko zna koliko puta ponovljeno u ono vreme. Ali, srećom, tog dana je bila raspoložena za ezoteriju a ne za politiku, pa su i njeni prekori bili drugačiji.

– Govorile smo mi, njene sobarice i služavke, otkako je došla na dvor. *Ona* je – kazala je ne udostojivši se da izgovori ime naše carice – sa sobom donela nesreću. Pamtiš li, Sonja, kako je a pre svega kad je došla u Rusiju? – dodala je obraćajući se sad samo mojoj majci. – Kako se sve to odigralo, bilo je nemoguće da ne privuče nesreću. *Heуacmue!* – uskliknula je tetka Nina i pljunula tri puta preko ramena.

Ja, koga su majka i tetka vrlo brižljivo odgajale, podučavale francuskom jeziku i kako da otmeno pozdravim sveštenika za slučaj da se točak sreće jednog dana nenadano okrene u moju korist, prvi put sam je video da radi tako nešto. Ipak, običaj mi je bio poznat. Veoma ruski običaj, a služio je za zaštitu od uroka.

Ne obazirući se na majčin prekorni pogled, tetka Nina je otrla usne nadlanicom ruke i dvaput se prekrstila, pa nastavila dalje.

– Kako je ne bi donela kad je stigla u ovu zemlju upravo kad je bivši car bio na samrti? A svi znaju poslovicu što kaže da nevesta koja dođe za mrtvačkim kovčegom može jedino doneti nesreću. Uostalom, *ja* sam bila tamo kad je dat prvi znak, prva skerletna mrlja.

– Kakva je to mrlja, tetka? – upitao sam u pokušaju da dođem do reči, jer ako su mi priče o politici bile dosadne, sa spletkama je bilo sasvim suprotno.

– *Krv* – naglasila je, kotrljajući *r* i u isti mah razrogačila oči kao odrasli kad hoće da ispričaju detetu nešto što baš i nije za njegove uši.

– Dosta, Nina, ne pričaj dalje – pokušala je da je preseče mama, ali tetka se unela u priču i ništa je nije moglo zaustaviti.

– *Krv*, Leonide, tu ženu progoni krv. Kao ona što je pala na njen hermelinski ogrtač na dan njihovog krunisanja u Kremlju. Bila sam tamo kad se to dogodilo.

– Budalaštine – opet se oglasila majka. – Upravo zato što si bila tamo odlično znaš da su to bile jedva dve kapi i da ih je pro-lila nespretna sobarica koja se ubola na iglu dijamantskog broša.

– Aha, je li? Samo dve kapi, a? A šta onda kažeš za preostalu krv palu tog dana? I za to misliš da je budalaština? Slušaj, Leonide, ja ću ti objasniti kako je to bilo – nastavila je, obraćajući se od tog trenutka samo meni. – Zamisli taj prizor: cela Moskva se sjatila na ulice i trgove da kliče mladom vladarskom paru na dan krunisanja u Kremlju, kao što nalažu običaji dinastije Romanov. On, kraljevskog izgleda u ceremonijalnoj odeždi; ona, prelepa, pored njega. Haljina joj je bila izvezena sa deset kilograma sitnih bisera, i sa ništa manje od još trinaest kilograma dragulja. Eto vidiš – osmehnula se tetka Nina sa tužnim izrazom lica, koji je mogao biti i sažaljiv i ironičan – Aleksandri Fjodorovnoj je od samog početka vladavine predstavljalo težak teret da bude carica. Ali dobro, dečače, ne želim da ti pričam o ceremonijalnim odeždama i o krunisanjima, nego o nečemu što se zbilo malo kasnije. Car i carica su se vratili u svoje odaje da se presvuku, a narod se u međuvremenu okupio na jednoj velikoj poljani da proslavi taj znameniti dan. Hodinka, tako se zove mesto tragedije. Više od dvanaest hiljada ljudi okupilo se tu. To je vojno vežbalište, i prema tome zemljište je puno džombi i neravnina. Ali nije se činilo da će išta od toga pomutiti proslavu, bar na početku. Svirala je muzika, igralo se, i što je najvažnije, najavljeno je da će biti deljena besplatna hrana i piće za sve. Nevolja je iskrsla kasnije, kad se proširio glas da neće biti piva i poslastica za tolike ljude. Počeli su da trče, da se guraju, uhvatila ih je panika i izgazili su jedni druge. Znaš li koliko je to hiljadu i trista ljudi, dečače? – Klimnuo sam glavom. – A hiljadu i petsto? – dodala je. – Prvi je broj ranjenih; drugi, broj poginulih toga dana. Ali još ti nisam ispričala najgore. Da ništa ne bi pomutilo slavlje, neko je naredio da se Hodinka brže-bolje očisti a tela zatrpaju zemljom. Postupili su tako zato što je te večeri ambasador Francuske priređivao svečani bal i carska povorka je trebalo da prođe blizu. Čuvši za tragediju, car je hteo da otkaže prijem, ali su ga savetnici i članovi porodice ubedili da to ne čini,